

Primitive tider

22

arkeologisk
tidsskrift

Primitive tider utgis av Marie Ødegaard (redaktør), Hege Skalleberg Gjerde, Svein Vatsvåg Nielsen, Marte Spangen, Vibeke M. Viestad og Mari Arentz Østmo
Sekretær: Andreas Ropeid Sæbø

ISSN 1501-0430

Primitive
tider

Postadresse:
Primitive tider
Postboks 6727, St. Olavs plass
0130 Oslo

E-post: kontakt@primitive-tider.com

Internett: <https://journals.uio.no/PT/index>

Ombrekk: Hege S. Gjerde

Trykk: Reprosentralen ved Universitetet i Oslo

©Primitive tider. Ettertrykk for mangfoldiggjøring kun etter avtale med redaksjonen.

Forsideillustrasjon: Gravrøys fra førromersk jernalder på tomten til den katolske kirken under utgraving. Til venstre vises en profil kuttet gjennom rasleiren. Foto: C. McLees. Fra artikkelen "Nidarneset før Nidaros. Trondheims landskaps- og bosetningshistorie i perioden 500 f.Kr.-1000 e.Kr." av Cadamarteri *et al.* s.51-73.

Skrive for Primitive tider?

Primitive tider oppfordrer spesielt uetablerte forfattere til å skrive. Vi er interessert i artikler, kommentarer til tidligere artikler og rapporter (enklere, ikke fagfellevurderte tekster). Kanskje blir din artikkel neste nummers debatttema? Send inn ditt manuskript og la det få en faglig og seriøs vurdering av redaksjonen. Husk at hele prosessen kan være tidkrevende, så planegg i god tid.

Innleveringsfrister finner du på våre nettsider. Det er likevel ingen grunn til å vente til siste øyeblikk, send gjerne inn før fristen!

For å lette arbeidet for deg og for oss, er det helt nødvendig at du setter deg godt inn i forfatterveiledningen og følger den. Forfatterveiledningen finner du på våre nettsider:

<https://journals.uio.no/PT/index>

Vi ser fram til å høre fra deg!

Kontakt oss pr. mail: kontakt@primitive-tider.com

INNHold

Del I : Fagfelleverderte artikler

Mellommesolittisk flekketeknologi i Trøndelag og Nordland 7
Magnus Nilsson Holen

Saurbekken – a discussion of food subsistence strategies 31
Monica Enehaug

Nidarneset før Nidaros 51
Trondheims landskaps- og bosetningshistorie i perioden 500 f.Kr.-1000 e.Kr.
Julian P. Cadamarteri, Christopher McLees, Anna Petersén and Ian Reed

Hvordan har metallgjenstander funnet veien til ployelaget? 75
Resultater fra et metodisk prøveprosjekt på Storhov i Elverum
Anette Sand-Eriksen, Dagfinn Skre og Arne Anderson Stamnes

Formidling fra felt i den digitale tidsalder 95
Leif-Inge Åstveit

Tema: Demokrati og politikk

Hva ligger i uttrykket "særskilt gransking"? 109
Innsamling av data, forskning og finansiering i henhold til kulturminneloven § 10
Terje Brattli og Ingrid Ystgaard

Naturmangfoldloven - vern av løse og "faste" kulturminner fra andre verdenskrig som del av særpreget og karakteren til landskapsvernområder 119
Stein Farstadvoll og Gørill Nilsen

Debatt

Regionreformen og det akademiske perpetuum 141
Håkon Glørstad

Kommentarer til Håkon Glørstads debattartikkel 149
Håkan Pettersson 149
Roger Jørgensen 152
Lise-Marie Bye-Johansen og Kristin Bakken 155
Tori Falck 158

Svar til kommentarene 161
Håkon Glørstad

Del II: Rapporter

Pollenanalyse av jordprøver av svedjer 165
Snellingen, Lunner kommune, Hadeland, Viken fylke
Ingunn Holm

Håkon Håkonssons Mjøskastell - betraktninger om istandsetting av en autentisk middelalderruin 173
Kristian Reinfjord

Del III: Anmeldelser

Joakim Goldhahn 2019: Birds in the Bronze Age. A North European Perspective. Cambridge University Press, Cambridge. 417 p. ISBN 978-1-108-49909-5. 181
Kristin Armstrong Oma

Birgit A. Olsen, Thomas Olander and Kristian Kristiansen (eds.) 2019: Tracing the Indo-Europeans: New evidence from archaeology and historical linguistics. Oxbow books, Oxford. 184 p. ISBN: 9781789252705. 185
Christopher Prescott

Ingrid Ystgaard (ed.) 2019: Environment and Settlement: Ørland 600 BC - AD 1250. Archaeological Excavations at Vik, Ørland Main Air Base. Cappelen Damm Akademisk/NOASP, Oslo. 426 p. ISBN: 9788202595319. 189
John Ljungkvist

Tiina Äikäs and Anna-Kaisa Salmi (eds.) 2019: The Sound of Silence: Indigenous Perspectives on the Historical Archaeology of Colonialism. Berghahn Books, New York and Oxford. 236 p. ISBN: 978-1-78920-329-5/ ISBN 978-1-78920-330-1. 193
Asgeir Svestad

Nidarneset før Nidaros Trondheims landskaps- og bosetningshistorie i perioden 500 f.Kr – 1000 e.Kr.

Julian P. Cadamarteri, Christopher McLees, Anna Petersén og Ian Reed
NIKU – Norsk institutt for kulturminneforskning

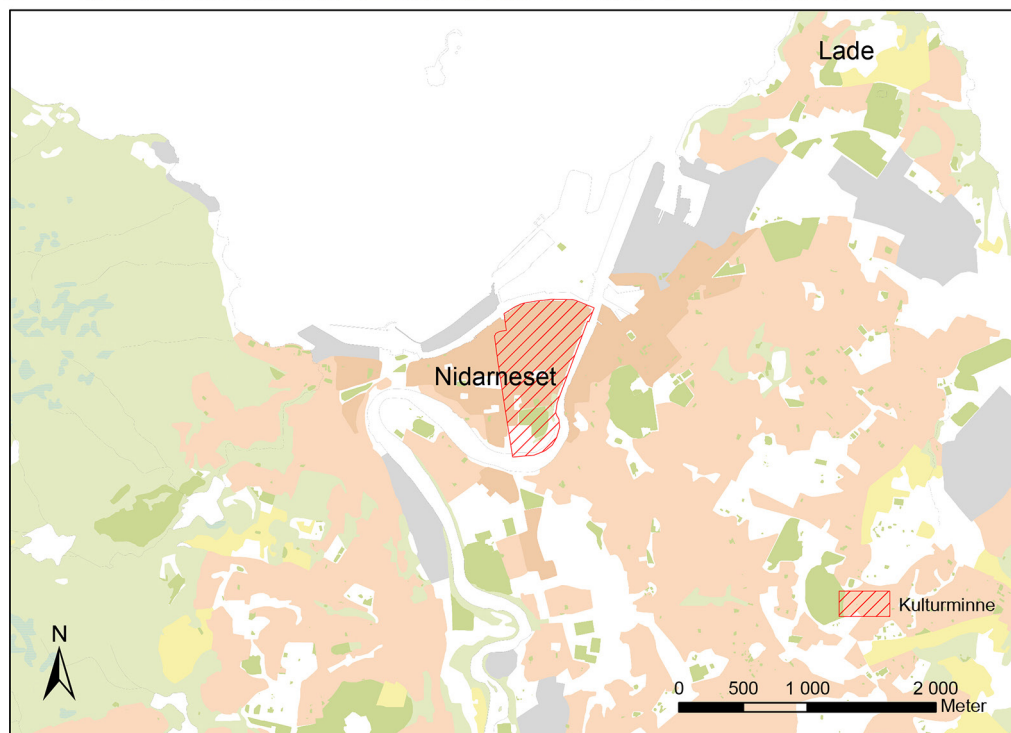
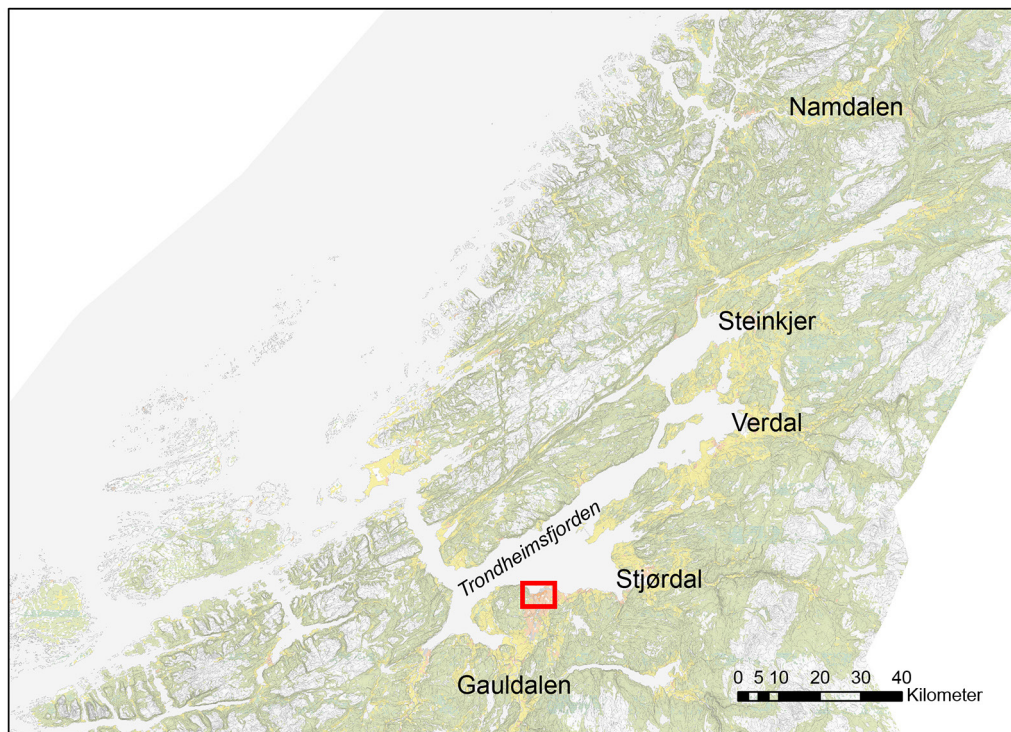
Byen Trondheim vokste fram på Nidarneset, en lavtliggende fluvial halvøy som ble dannet der Nidelven løper ut i Trondheimsfjorden (Figur 1). Arkeologiske undersøkelser og tilfeldige funn fra Trondheims bygrunn har påvist en bosetningshistorie som går mer enn 2500 år tilbake i tid. Særlig den store, flerårige arkeologiske undersøkelsen på Torvet i Trondheim, og flere undersøkelser i middelalderbyens vestre og søndre deler de tre siste tiårene, har avdekket strukturer og anlegg med dateringer som går atskillig lengre tilbake i tid enn middelalderbyen.

Vi vil i denne artikkelen ta utgangspunkt i arkeologisk materiale fra halvøya Nidarneset, som omfatter området avgrenset i vest med Skansen, i øst og sør av Nidelven og i nord av Trondheimsfjorden. De aller fleste funn er gjort i forbindelse med utgravninger gjennomført innenfor kulturminnet «Middelalderbyen Trondheim» i løpet av de siste 50 årene (Figur 1). Delen av halvøya vest for vernegrensen som går langs dagens Prinsens gate har blitt undersøkt i mindre grad, noe som kan ha bidratt til at mengden av arkeologiske funn er lav her og trolig ikke representativ for den egentlige situasjonen. Kronologisk vil vi ta for oss tiden frem til ca. 1000 e.Kr, men vi velger å ikke behandle kaupangbebyggelsen som etableres ved Nidelvens bredd øst på Nidarneset i løpet av 900-tallet i særlig grad (Christophersen og Nordeide 1994:290). Diskusjonen knyttet til kaupangens oppkomst er for omfattende til å gå

inn på i denne artikkelen, hvor fokuset vil ligge på sporene etter menneskelig aktivitet på Nidarneset fra forhistorisk tid forut for kaupangen.

Med bakgrunn i mengden forhistoriske funn som er gjort på Nidarneset de siste tiårene, er det behov for å se på den forhistoriske bosetningen på Nidarneset på nytt. Der fokuset i tidligere forskning ofte lå på den tidligste urbane bosetningen, og forutsetningene for dennes oppkomst i overgangen vikingtid-middelalder, vil artikkelen fremheve de forhistoriske sporene som gjør at vi kan trekke bosetningshistorien på Nidarneset tilbake til starten av eldre jernalder. En viktig hensikt med denne gjennomgangen er å belyse stedets langvarige bosetningshistorie, og danne et grunnlag for fremtidig utforskning av forholdene mellom preurban og tidlig urban bosetning på Nidarneset. Artikkelen avsluttes med et foreløpig forsøk på å utpeke noen mulige forutsetninger for kaupangens oppkomst og plassering i landskapet, som kan ha sin opprinnelse i den eldre bosetningen.

Artikkelen vil gjøre rede for hva som finnes av forhistoriske funn på Nidarneset, hvordan landskapet ved elveosen utviklet seg dynamisk fra bronsealderen til vikingtid, samt diskutere forholdet mellom bosetningssporene og naturforholdene fram til 900-tallet. Vi ønsker å gi en samlet oversikt og tolkning av aktivitetssporene på Nidarneset i jernalderen, som tidligere nesten bare har vært tilgjengelig som arkivrapporter.

Figur 1. Nidarnesets geografiske plassering og utstrekningen av kulturminnet «Middelalderbyen Trondheim» (rød skravering).

Kart: Julian P. Cadamarteri. Kartgrunnlag: Statens kartverk, Geovekst og kommuner.

Artikkelen vil sammenstille den diakrone utviklingen av landskapet og bosetningen. De naturtopografiske dataene og det arkeologiske materialet vi besitter i dag viser en lengre tidsdybde, og er større og mer variert enn det som tidligere er belyst. Hvilken betydning har dette nye empiriske grunnlaget for vår forståelse av hva som foregikk på halvøya i århundrene forut for anleggelsen av byen? Hvilke konsekvenser får den nye tidsdybden for forståelsen av området byen anlegges i, både i henhold til naturtopografiske og samfunnsmessige forhold og deres innbyrdes innvirkning på hverandre? Kan vi få svar på hvor vikingtidens Nidarnes gård lå, hvis plassering har blitt diskutert flere ganger tidligere (Christophersen og Nordeide 1994:63)?

Nidarnesets naturtopografi

Nidarneset har vært under dynamisk utvikling som elveos gjennom interaksjonen mellom elven, elveavsetningene, landhevingen og havet. Arkeologiske undersøkelser har påvist tilstedeværelsen av mennesker i dette landskapet siden overgangen til bronsealderen. Det er derfor naturlig å innledende ta for seg de naturlige prosessene menneskene som bosatte seg på Nidarneset måtte forholde seg til, som har dannet grunnlaget for jernalderens landskap og bosetningsmønster.

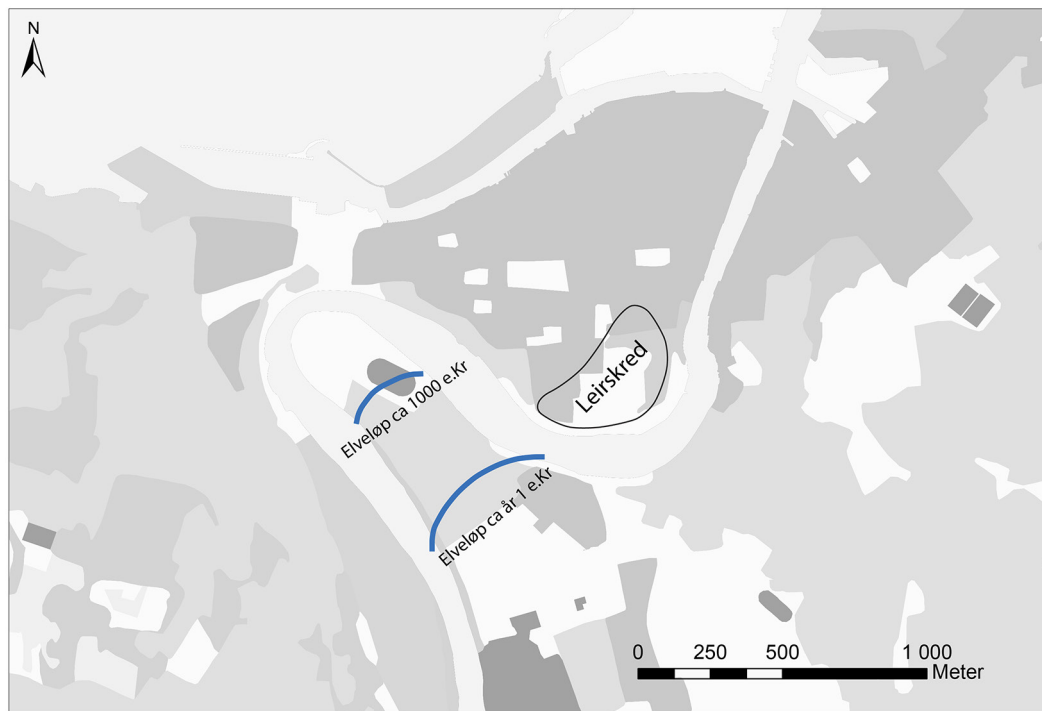
Halvøya Nidarneset er et resultat av en dynamisk erosjons- og avsetningsprosess ved elvemunningen, som begynte i løpet av det første årtusen før Kristi fødsel¹ (Reite *et al.* 1999; McLees 2003; 2014; Sandvik 2006; Petersén *et al.* 2015). Halvøya består av fluviale silt-, sand og grusavsetninger som har blitt avsatt i deltaområdet ved elvens utløp. Etter hvert som

landet steg etter den siste istiden, har det tørrlagte området dannet et landområde bestående av løsmasser vest for elveløpet (Reite *et al.* 1999; Nordeide 2003:75-76; Sandvik 2006). Elvesvingen som i dag danner en avgrensning av halvøya mot sør, oppstod først i løpet av de siste 2000 årene f.Kr. (Sandvik 2006:254). Elven har over tid gravd seg gradvis vestover, til den til slutt fikk dagens løp i overgangen til tidlig middelalder (Sand 1991, jfr Nordeide 2003 figur 20, figur 2). Under førromersk jernalder tilsvarte det tørrlagte arealet omtrent de sørligste delene av dagens Nidarneset og et sammenhengende område sørover innover elvedalen. De nordlige delene av dagens Nidarneset ble ikke tørrlagte før tidligst mot slutten av vikingtiden.

I det første århundre e.Kr. gikk ett eller flere store leirskred fra områder lenger inne i elvedalen. Skredet eller skredene la seg over de sørligste tørrlagte delene av Nidarneset og dekket området med opptil 3,5 m rasleire (Sandvik 2006:256-257, se figur 2). Geotekniske undersøkelser av skredmassen viser linser med sand og grus innad i leiren som antyder at det var en serie med skred i løpet av relativt kort tid som etterlot leiren (Sand 1991). Da leirskredene gikk, hadde den sørlige delen av Nidarneset vært tørrlagt i opptil 500 år. C14-dateringer av kulturlag og strukturer under leiren, viser at det allerede før naturkatastrofen var bosetning på denne delen av Nidarneset (Reed *et al.* 1998; Engtrø og Sauvage 2015).

Da skredmassen stabiliserte seg, var det dannet et forhøyet område sør på Nidarneset bestående av leire. Dette gjorde at Nidarneset fikk to områder med ulik type undergrunn og økologiske forutsetninger: et høyere platå i sør bestående av tungdrevet, næringsrik rasleire, og en lavere slette i vest og nord med veldrenert og lettrevet elvesand. Landhevingen førte til en gradvis økning i disponibelt jordareal nordover etter hvert som sandbankene ved elvemunningen steg opp av havet (Christophersen

¹ Se Sandvik 2006 for inngående geologisk, arkeologisk og botanisk analyse

Kartgrunnlag: Statens kartverk, Geovekst og kommuner

Figur 2. Nidarneset med leirskredets rasmasser og elveløpets endringer gjennom tid markert. Kart: utarbeidet av Julian P. Cadamareri på bakgrunn av kart i Nordeide 2003: 76, Sandvik 2006: 255.

et al.1989). Dette er en prosess som har gjort seg gjeldende også ved andre elveosar i Trøndelag, som Gaulosen, Stjørdal, Verdal, Steinkjer og Namdalen (Figur 1). Strandforskyvningen har i mange tilfeller påvirket bosetningene her gjennom at de lokale maktsentrene har vært tilknyttet elveosen, og har slik fulgt denne etter hvert som landhevingen endret dens plassering (Farbregd 1980; 1986). Havneforholdene ved Nidarneset regnes som bedre enn ved de fleste andre elveosene i Trondheimsfjorden. Særlig Nidelvens relative isfrihet og Selbusjøen som regulerer vårflommene har skapt gunstige havneforhold (Long 1975:4).

Nidarnesets bosetningshistorie i eldre forskning

Historien om bosetningen på Nidarneset har vært fremtredende i norsk historieskriving grunnet rollen byen Nidaros fikk i det norske kongeriket i tidlig middelalder. Høvdingsetet Lade som lå øst for Nidarneset, og kaupangen på Nidarneset, er begge fremtredende i sagaene om de tidligste norske kongene (Figur 1). Navnet Nidarneset gjenspeiler landskapsformasjonen, og opptrer i flere av de eldste sagaene der kaupangen nevnes (Hallan 1976:26). Vektlegging av de historiske begivenhetene har imidlertid ført til at de forhistoriske funnene på Nidarneset ikke har blitt

behandlet helhetlig, men kun sett i sammenheng med den senere byen.

Hva som foregikk på Nidarneset før kaupangen anlegges sier de skriftlige kildene lite om. Snorre Sturlasson skriver at det bodde en mann med navn Torgeir Avrådsboll på gården Nidarnes da Håkon Jarl ble drept (Blom 1954:25; Hallan 1976:25-26). Denne sagakilden er den eneste historiske kilden til at det skal ha vært bosetning på Nidarneset før kaupangen. Det arkeologiske materialet knyttet til forhistoriske perioder har også frem til de siste 30 årene vært svært sparsommelig.

Mye av fokuset på forhistoriske funn fra Trondheims bygrunn har vært rettet mot lokaliseringen av gårdsbosetningen forut for anleggelsen av kaupangen (Blom 1976; 1997; Hallan 1976; Christophersen 1994; 1997; Ekroll 1997; McLees 2003). Som nevnt innledningsvis, vil vi i denne artikkelen ikke gå inn i diskusjonene rundt bydannelsen i overgangen til middelalderen, men fremheve materialet fra forhistorisk tid. En diakronisk gjennomgang av utviklingen av den preurbane bosetningen vil imidlertid kunne belyse de lange og innviklede linjene i naturlandskaps- og samfunnsutviklinger som ligger forut for byens anleggelse, samt forholdene knyttet til hvem arealet som gikk bort i byen tilhørte.

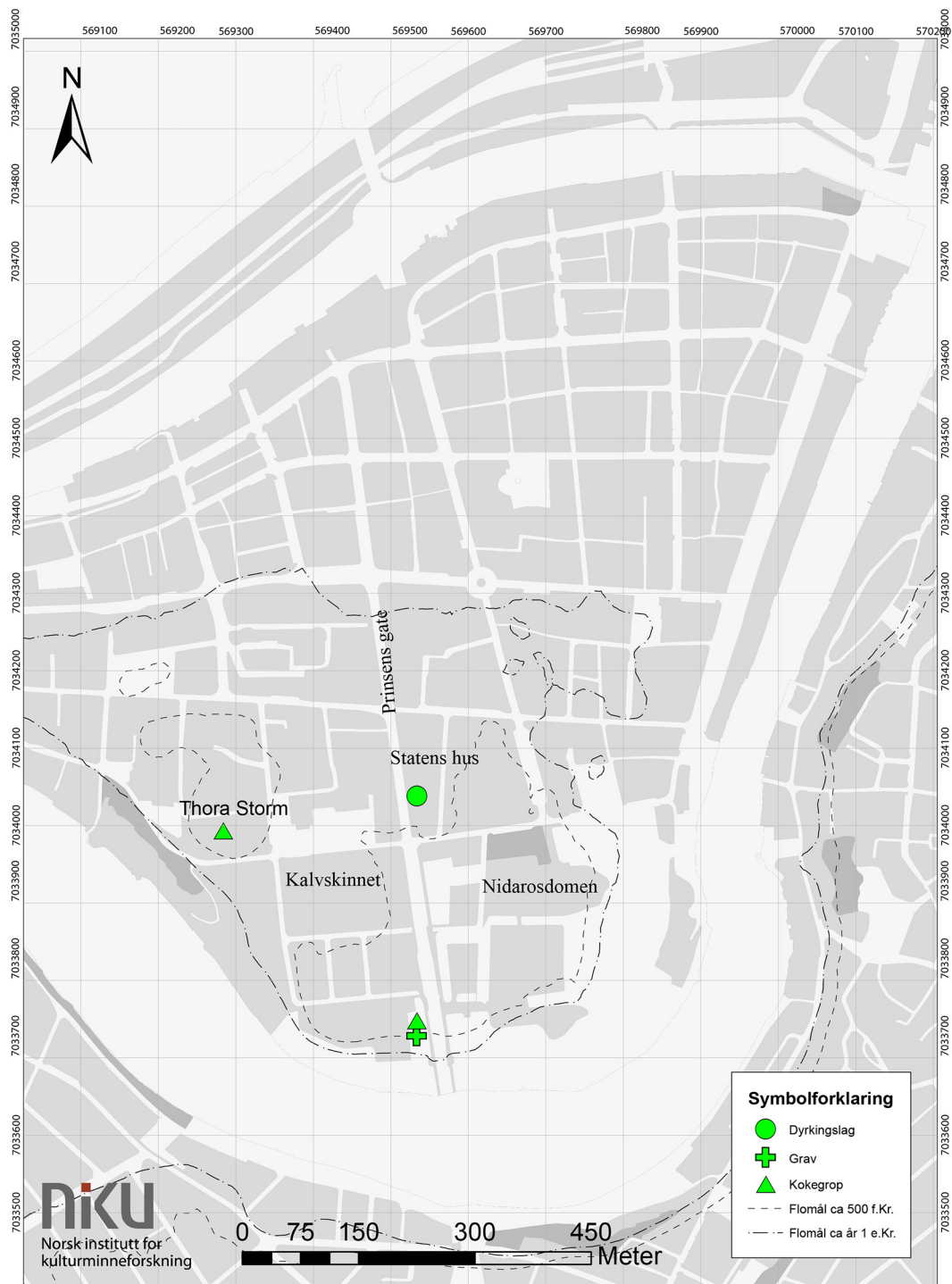
Den første arkeologen som tok for seg forhistoriske funn fra området rundt og på Nidarneset var Theodor Petersen. I tre artikler (1925; 1934; 1939) sammenfattet han de funnene som til da var kjent i et forsøk på å belyse bosetningen i Trondheimsområdet før byen anlegges. Nyere bidrag som belyser den arkeologisk fremkomne historien om den forhistoriske bosetningen på Nidarneset, er Øivind Lundes *Trondheims fortid i bygrunnen* fra 1977, og Axel Christophersen og Sæbjørg Walaker Nordeides *Kaupangen ved Nidelva* fra 1994. *Trondheims fortid i bygrunnen* samlet og kontekstualiserte det som var kjent av arkeologiske funn på Nidarneset før de første store arkeologiske utgravningene tok til i 1971. *Kaupangen ved Nidelva* var den konkluderende og syntetiserende publikasjonen for utgravningene på tomten til det nye folkebiblioteket i Trondheim, som ble gjennomført

mellom 1973 og 1985. I begge verk behandles forhistoriske funn og deres sammenheng med etableringen av middelalderbyen. Etter 1994 er det skrevet flere artikler som omhandler enkeltfunn eller lokaliteter fra forhistorisk tid og tidlig middelalder (Christophersen 1994; 1997; 2000; 2019; Ekroll 1997; McLees 2003; 2014; Solem og Sauvage 2015; Cadamarteri 2020), i tillegg til en stor mengde arkivrapporter fra utgravninger i middelalderbyen. De forhistoriske strukturene som ble funnet i forbindelse med utgravningene i Erkebispegården (1991-1995) er redegjort for i publikasjonene fra utgravningen (se McLees 2000), og kort gjennomgått i syntese-publikasjonen fra samme utgraving (Nordeide 2003). Større syntetiserende bidrag skrevet etter 1990-tallet mangler, og denne artikkelen er et første forsøk på en samlet behandling og syntese av det forhistoriske arkeologiske materialet fra bygrunnen.

Et særdeles viktig bidrag til forståelsen av naturlandskapet og den vegetasjonshistoriske utviklingen på Nidarneset, er Paula Sandviks doktorgradsavhandling *Frå Nidarosen til Nidarneset* (2006). Sandvik (2006) diskuterer her fremveksten av Nidarneset som landskaps-element fra et tverrvitenskapelig perspektiv, med basis i arkeologi, vegetasjonshistorisk utvikling og fossilt plantemateriale. I en artikkel skrevet i 2014, behandles arkeologiske undersøkelser på Nidarneset med forhistorisk datering registrert frem til 2009 (Petersén *et al.* 2015). Forfatterne tar for seg materiale fra lokaliteter hvor naturvitenskapelige analyseresultater er tilgjengelige, i dette tilfelle paleoøkologi, jordmikromorfologi og C14-dateringer.

Forhistoriske bosetningsspor på Nidarneset: landskapets biografi – en periodevis gjennomgang

De arkeologiske sporene av forhistorisk aktivitet på Nidarneset stammer fra en periode på ca. 1500 år, og er spredt over hele Nidarneset. Materialet består av eldre og ny empiri, og vil danne grunnlaget for en samlet syntese og diskusjon om utviklingen av bosetningen på Nidarneset frem

Figur 3. Arkeologiske funn med datering til bronsealder og førromersk jernalder på Nidarneset. Flomål 500 f.Kr. 11 m.o.h. Flomål år 1 e.Kr. 9 m.o.h. Kart: Julian P. Cadamarteri.

til 900-tallet. For å gjøre det samlede materialet lettere å formidle, vil empirien presenteres etter etablerte arkeologiske tidsperioder i Norge. Som nevnt, har halvøyas tørrlagte areal vokst over tid, og gjennomgangen av arkeologiske funn ledsages av kart som viser høyvann i hver av periodene som omtales. Høyvann er beregnet ut fra en landstigning på 0,4 cm per år (Christophersen *et al.* 1989:27-28), og med høyvann lagt til ca. 1,2 m over 0 moh. Høydekurvene er generert på en terrengmodell av Nidarnesets opprinnelige naturtopografi (Cadamarteri og Reed in prep). Kartene har markeringer for daterte strukturer og løsfunn som kan dateres typologisk. Markeringene viser kun forekomst og ikke mengde av strukturer.

Bronsealder – førromersk jernalder, 1100 f.Kr – Kr.f.

De eldste sporene av menneskelig aktivitet på Nidarneset stammer fra overgangen mellom bronsealder og førromersk jernalder. Funnene fra denne perioden er få, og kun tre steder er det funnet strukturer og kulturlag med så tidlige dateringer (Figur 3). På tomten til Statens Hus ble utkanten av leirraset undersøkt. Under rasmassene avdekket man et tynt organisk lag som utgjør restene av datidens markoverflate, samt groper, dyrkingsspor og grøfter som er datert til førromersk jernalder (Olsson *et al.* 1999). Vest for Prinsens gate, som utgjør kulturminneområdet vestlige avgrensning, er det ved Thora Storm videregående skole registrert to kokegroper datert til overgangen mellom bronsealder og førromersk jernalder (Engtrø & Sauvage 2014). Ved bygging av den nye katolske kirken helt sør på Nidarneset, ble det under rasleiren påvist en gravrøys, nærliggende ildsteder, kokegroper og markoverflaten fra førromersk jernalder (Engtrø og Sauvage 2015, se figur 4).

C14-dateringer av materiale fra røysen, ildstedene og kokegroperne under leirraset viser at området var i bruk allerede 4-500 år før Kristi fødsel (Engtrø og Sauvage 2015:23). Beregninger av landhevingen tyder på at høyvannstanden i førromersk jernalder lå mellom kote 11 og kote 8 moh (Figur 3). Befolkningen i førromersk jernalder har trolig tatt i bruk det som var en lavtliggende sandlette ved elveosen, et område som svarer til dagens bydel Kalvskinnet. Røysens plassering tyder på at den ble anlagt på kanten av elvemelen mot sør for å være godt synlig i datidens landskap (Solem og Sauvage 2015:104).

Årsakene til at det er registrert så få funn fra denne perioden kan være flere. Det er kun gjennomført et fåtall arkeologiske utgravinger hvor man har gravd igjennom rasleiren, og slik kommet i kontakt med lag og strukturer eldre enn raset. Området som var tørrlagt på denne tiden, ligger delvis vest for Prinsens gate og utenfor det automatisk fredede kulturminnet som utgjør «Middelalderbyen Trondheim», og har av den grunn ikke blitt forvaltet og undersøkt arkeologisk i like omfattende grad.

Høydene på den elveavsatte sandundergrunnen på Nidarneset tilsier at de sørligste delene av halvøya, som ligger under rasleiren, ble tørrlagt allerede i overgangen bronsealder – førromersk jernalder. Dateringene til gravrøysen og kokegroperne viser at området ble tatt i bruk raskt etter at det ble tørr land. Dateringene passer godt med dateringer av det organiske laget som er påvist andre steder man har gravd seg gjennom rasleiren. Laget tolkes som rester etter en åpen strandvegetasjon påvirket av mennesker gjennom rydding av skog og beitedrift (Sandvik 2006:197).

Det er viktig å merke seg at landskapet i bronsealder - førromersk jernalder var helt annerledes enn dagens situasjon, hvor elven gjør en sving vestover før den buktet seg tilbake mot øst, og danner halvøya Nidarneset. Geologiske undersøkelser tyder på at elven rundt 1000 år f.Kr. gikk i et rettere løp mot fjorden (Sand 1999; Nordeide 2003:figur 20; Sandvik 2006:255). Elven har gradvis buktet seg vestover og vasket

Figur 4. Gravrøys fra førromersk jernalder på tomten til den katolske kirken under utgraving. Til venstre vises en profil kuttet gjennom rasleiren. Foto: C. McLees.

bort store deler av det som utgjorde den fruktbare dalbunnen sør for dagens Kalvskinnet, og trolig også mye av sporene etter den eldste bosetningen (Figur 2).

På tross av få dateringer og registrerte funn, indikerer de funnene som er gjort at det eksisterte en etablert bosetning på den sørligste delen av Nidarneset i førromersk jernalder. Særlig gravrøysen indikerer at det fantes en stedbunden befolkning med behov for å begrave sine døde, og slik markere sin tilstedeværelse på Nidarneset, i denne perioden.

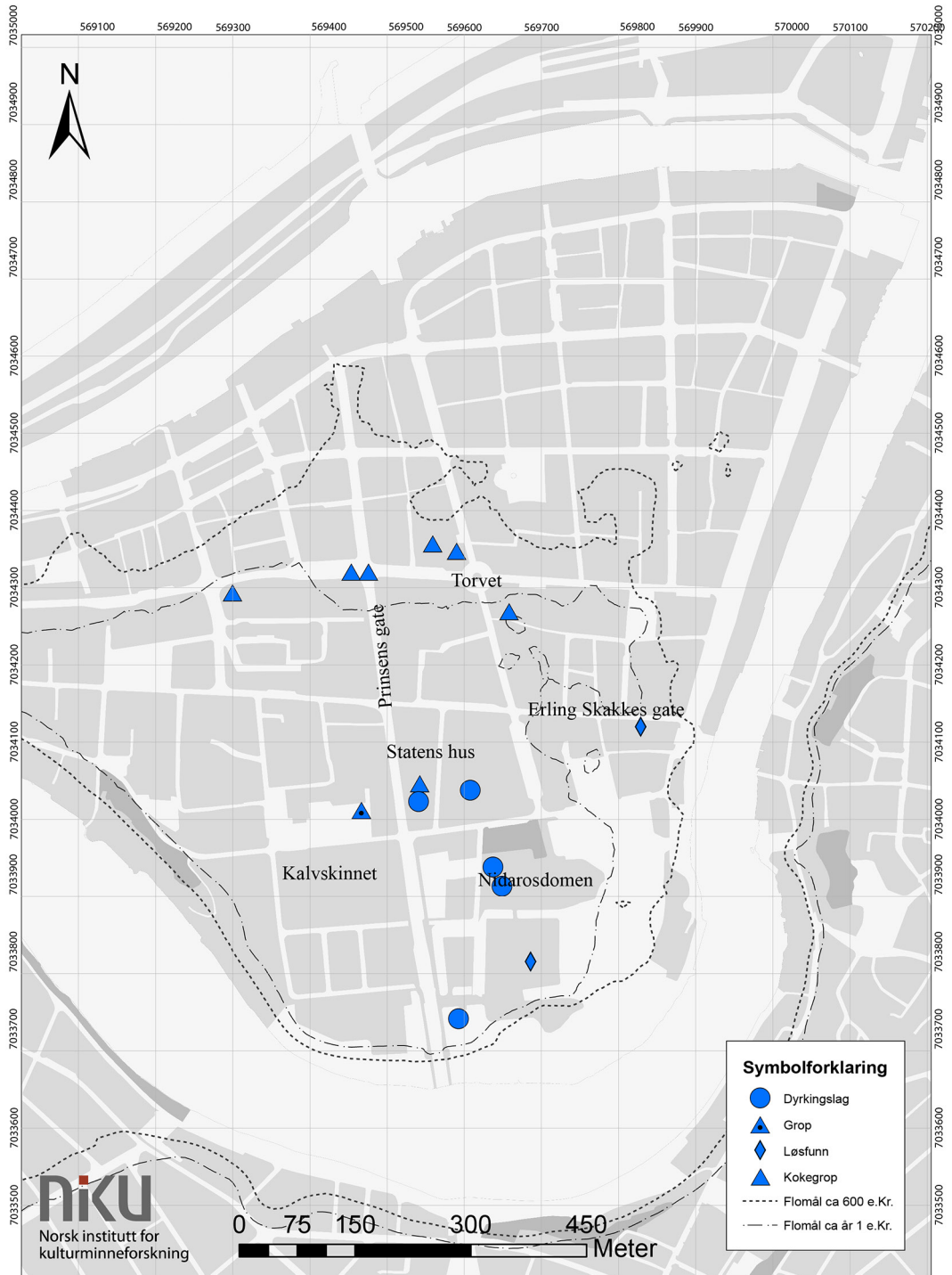
Romersk jernalder og folkevandringstid, Kr.f – 600 e.Kr

Etter hvert som landet gradvis hevet seg i løpet av eldre romertid, vokste det fram en lavtliggende sandslette bestående av elveavsetninger nord for rasleiren. Høyvann lå ved kote 9 moh ved Kristi fødsel og ved 7 m.o.h ca. 600 e.Kr. (Figur 5).

Over 7 m koten er det innenfor kulturminnegrensen funnet spredte strukturer som viser at leirplatået og sandsletten ble tatt i bruk under eldre jernalder. Vest for kulturminnegrensen er det derimot kun registrert et fåtalls kokegroper datert til romertid (McLees 2007a).

Det er registrert en større forekomst av kokegroper lengst nord på datidens Nidarneset. Ved de nylig gjennomførte arkeologiske undersøkelsene på Torvet er det påvist 15 kokegroper og andre strukturer med C14-dateringer som spenner over perioden 24-481 e.Kr (Cadamarteri og Reed in prep). Disse ville ha ligget like ved strandkanten i romertid, da havet stod ca. 6-8 m høyere enn i dag.

Figur 5. Arkeologiske funn med datering til romertid og folkevandringstid på Nidarneset. Flomål år 1 e.Kr. 9 moh. Flomål 600 e.Kr.7 moh. Kart: Julian P. Cadamarteri.

Figur 6. Stor leirforet grop fra romertid under utgraving ved Prinsenkrysset. Profilen til høyre i bildet viser en serie dyrkingslag over den vannavsatte sanden som fyller gropen. Foto: C. McLees.

Fra Torvet og vestover langs Kongens gate er det flere steder utgravd romertids kokegrop (Petersén 2009; McLees 2013; Cadamarteri og Reed in prep, Cadamarteri og Rullestad in prep og McLees in prep). Flere usedvanlig store groper fra romertid foret med leire er undersøkt ved Prinsenkrysset (Figur 5). Disse inneholdt kun utvaskede tynne lag av trekull og skjorbrent stein. At gropene var fylt med vannavsatt sand og grus, tyder på at de ble etablert i fjæresonen (Figur 6). Deres tolkning som kokegrop er imidlertid ikke sikre, og de kan ha blitt brukt i forbindelse med en form for foredlingsprosess (McLees 2013; 2014).

C14-dateringene av kokegropene i området fra Torvet og vestover spenner tidsmessig mellom Kr.f. og 600 e.Kr., med en hovedvekt på 300-500-tallet. Sannsynligvis er kokegropene restene av et større sammenhengende kokegropfelt som lå langsmed datidens strandkant. Kokegropfelt som

ligger i nærheten av sjøen er tidligere påvist på Vik, 6 km øst for Trondheim, og lignende felt er undersøkt i nærheten av elvemunninger og ferskvann flere steder i regionen (Grønnesby og Heen-Pettersen 2015:175).

Lenger sør på Nidarneset ble leirskredets nordre kantsone undersøkt i forbindelse med utgravningene for Statens Hus (Olsson *et al.* 1999). Her ble det funnet bosetningsspor både over og under skredmassen. De eldste sporene over leiren stammer fra romertid, mens strukturene under leiren har dateringer til førromersk jernalder og eldre romertid. Aktivitetssporene i form av ardspor, grop, kokegrop, staurhull og mulige stolpehull viser at dette har utgjort et område med forholdsvis intensiv bruk i tiden før leirskredet. Sporene etter dyrking og bosetning i form av kokegrop og ildsteder, viser at området som ble dekket av leirraset raskt ble tatt i bruk igjen etter at skredmassen stabiliserte seg.

Sørøst for dette er det undersøkt grøfter, ardspor og dyrkingslag, med samtidige dateringer i området nord og vest for Nidarosdomen og Erkebispegården (Eriksen 2005; McLees 2007b; Skillingsaas Nygård 2009). Vis-à-vis Statens Hus like vest for Prinsens gate er det undersøkt flere antatte forhistoriske bosettingsspor i form av groper og stolpehull. Én av strukturene ble C14-datert til 235-430 e.Kr. (McLees 2007a).

De eldste dyrkingssporene som hittil er registrert på Nidarneset er undersøkt ved Nidarosdomen og Statens Hus (Figur 5). Analyser av makrofossiler fra dyrkingssporene påviste tilstedeværelsen av åkergress og engvekster. Dette tyder på at området ved leirskredets nordlige kant ble dyrket under både romertid og folkevandringstid. Over rasleiren ble det funnet flekker av fossile dyrkingslag eller beitejord, datert til 27-380 e.Kr. I disse lagene er det eldste påviste kornet, agnekledd bygg, fra Trondheim bygrunn funnet (Olsson *et al.* 1999:92; Sandvik 2006:210). Dyrking på rasleiren i romertid er ytterligere bekreftet av fossile dyrkingslag og dyrkingsspor ved Nidarosdomen, som er C14-datert til ca. 20-375 e.Kr. (McLees 2007b).

I tillegg til de daterte lagene og strukturene er det, i forbindelse med undersøkelser i de sørøstre delene av Nidarneset, gjort to løffunn som dateres typologisk til romertid. Det ene, et skår av terra sigillata fra et kar av en type datert til 100-tallet e.Kr.², er funnet i Erling Skakkes gate (Long 1975:20, se Figur 7). Det andre, et skår av en romersk ribbeskål³, er funnet ved utgravingene i Erkebispegården. Dette rødlige glasskåret består av en del av en ribbe fra en importert romersk ribbeskål produsert i middelhavsområdet i det 1. århundre e.Kr. (McLees 2003).

Begge er uhyre sjeldne funn i nasjonal sammenheng, og må betraktes som luksusvarer. Skårene ble dessverre funnet i sekundære kontekster⁴. Dersom disse romerske gjenstandene

Figur 7. Bunnskår av terra sigillata. Foto: O.A. Ulvik, NTNU Vitenskapsmuseet.

ble innført til Nidarneset i romertid, tyder de på et nærvær av velstående individer med tilgang til materiale som er svært sjeldent i norsk sammenheng. Skåret med terra sigillata er så vidt forfatterne bekjent det eneste sikre funnet av slik keramikk i Norge, med unntak av et nå tapt funn fra Egge ved Steinkjer (Martinussen 2010:14).

Samlet sett tyder sammensetningen av arkeologiske funn og daterte spor på tilstedeværelsen av en agrarbosetning, som har drevet åkerbruk og etablert både gårdsbebyggelse og begravellessteder på Nidarneset allerede fra tidlig romertid av og inn i folkevandringstid.

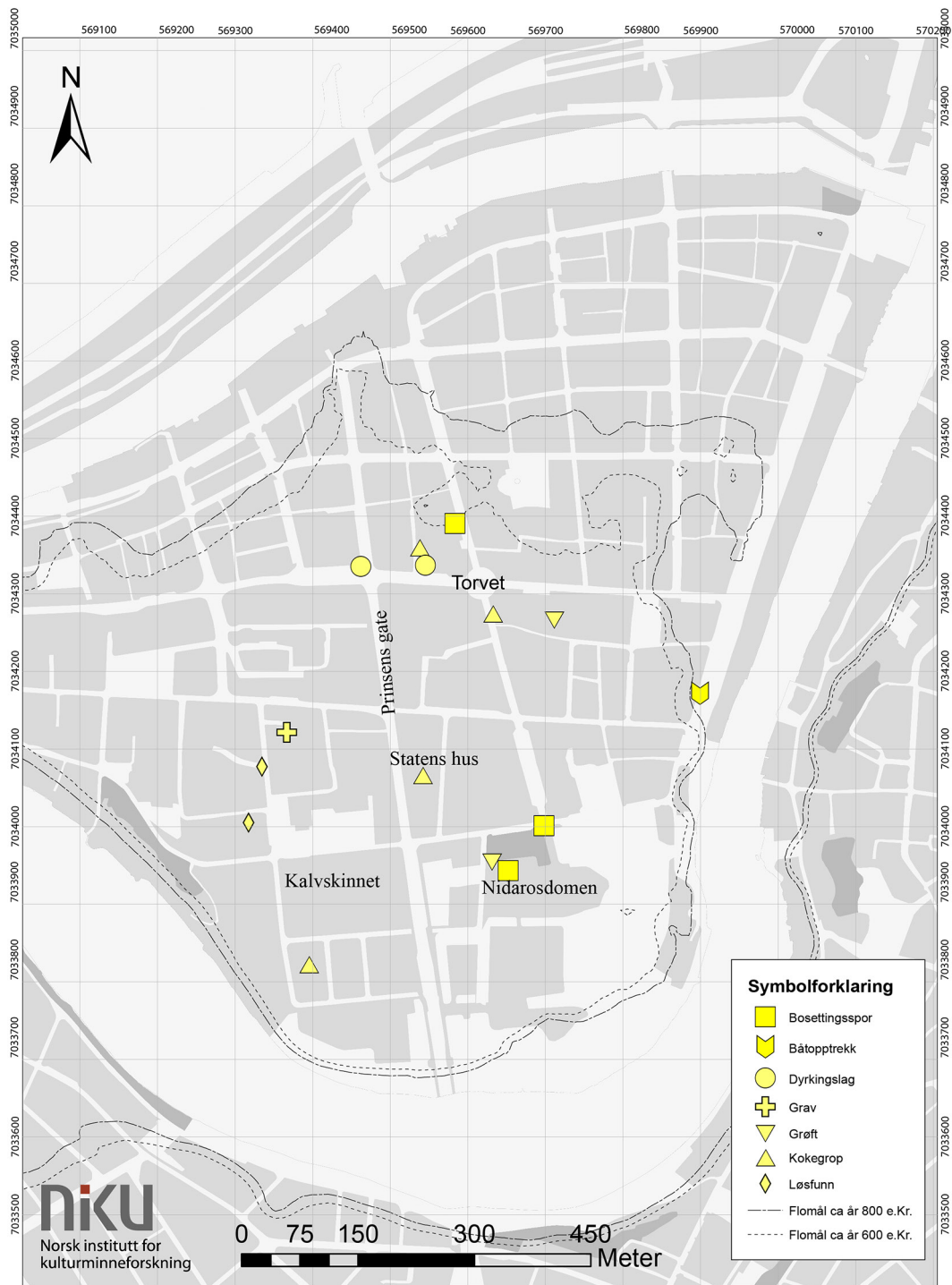
Merovingertid og vikingtid, 600 e.Kr. – 900 e.Kr.

I løpet av yngre jernalder vokste halvøya ytterligere nordover som følge av landhevingen (Figur 8 og 9). Ved 900 e.Kr. lå høyvannstand ved ca. 5,5 m.o.h. De nordre delene av middelalderbyen, hvor de største utgravingene har foregått, ble først tørrlagt og tatt i bruk i løpet av vikingtiden, inkludert området langs Nidelvens vestre bredd hvor kaupangen anlegges. Antallet kulturlag og strukturer datert til yngre jernalder som er registrert over hele den tørrlagte halvøya,

² N6086. Bunnskår av terra sigillata - provinsial - romersk produkt 2. årh. e.Kr. Dragendorf typ 18/31.

³ N139669. Skår av en ribbeskål av Eggers type E182 eller E183, datert til det 1. årh. e.Kr.

⁴ Terra sigillata-skåret ble funnet i en kontekst datert til 1300-tallet, og skåret av ribbeskålen fra et lag som har vært gjenstand for dyrking gjennom hele jernalderen.

Kartgrunnlag: Statens kartverk, Geovekst og kommuner

Figur 8. Arkeologiske funn med datering til merovingertid på Nidarneset. Flomål 600 e.Kr. 7 moh. Flomål 800 e.Kr. 6 moh. Kart: Julian P. Cadamarteri.

er større enn i de tidligere periodene. I tillegg til at et større areal etter hvert ble gjort tilgjengelig for bosetningsrelaterte aktiviteter, er det også grunn til å antyde at det skjedde en viss økning og intensivering av aktivitetene i yngre jernalder.

Sporene fra merovingertid er få, og spredt over et stort område (Figur 8). Kokegroper, stolpehull og andre strukturer er avdekket i et bånd over hele den nordre delen av Nidarneset, som ligger over kote 6 moh. Spredningen av sporene tyder på at mesteparten av det tilgjengelige tørrlagte området ble tatt i bruk på denne tiden til bosetning, dyrking og gravlegging.

Ved Nidelvens vestre bredd er det i tillegg funnet rester av en mulig båtstø, bestående av horisontalt liggende mindre stokker lagt opp som en rampe som er C14-datert til 655-765 e.Kr. (Martin 1997:10-13). Tar man utgangspunkt i middel høyvann i merovingertid, ville båtstøen ha ligget i fjæresonen ved datidens elvekant. Like øst for Nidarosdomen er et enkeltstående stolpehull C14-datert til merovingertid, og en grøft ved Nidarosdomens besøkssenter har tilsvarende datering (McLees 2007b). Både på Torvet og ved Prinsens gate er det påvist kokegroper, dyrkingsspor og enkeltstående stolpehull datert til merovingertid (McLees 20013; Cadamarteri og Reed in prep). På Kalvskinnnet er det kun påvist tre kokegroper med datering til overgangen merovingertid-vikingtid (Johansen 2003; Ramstad 2003).

Med unntak av bosetningssporene ved Statens Hus og Nidarosdomen, ligger alle funnene og strukturene fra merovingertid nord for kanten av leirraset i sør. Dette kan imidlertid trolig forklares med at man hittil ikke har avdekket større flater med bevart overflate av rasleiren andre steder enn ved de to nevnte lokalitetene.

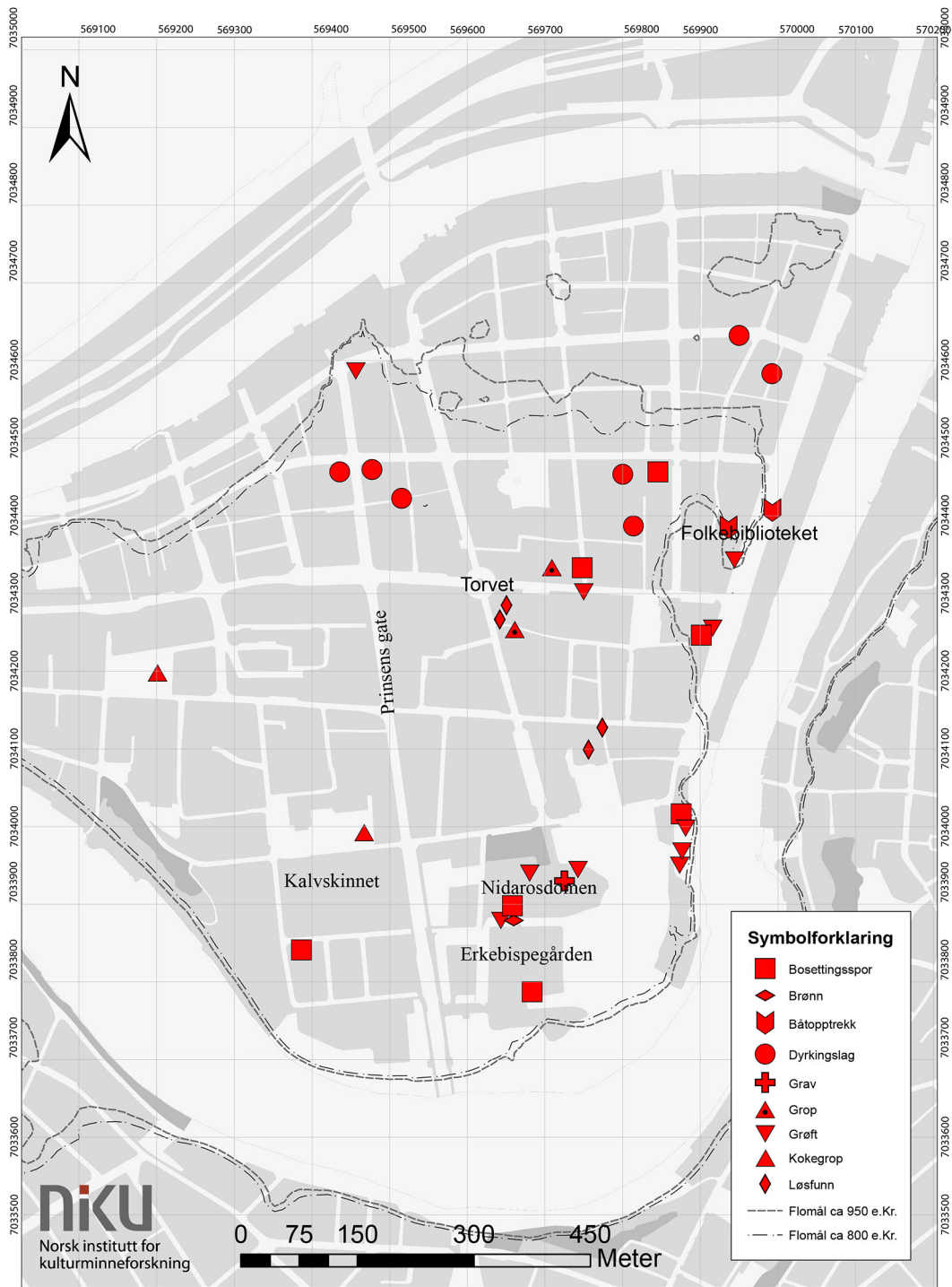
Foruten disse strukturene og kulturlagene, er det gjort flere løsfunn av gjenstander fra merovingertid på Kalvskinnnet. I 1875 ble det under gravearbeider funnet en scramasax i det som ble tolket som restene av en ubrent skjelettgrav⁵ (Petersen 1925:12). I det samme området er det også funnet deler av en ringnål⁶ (Petersen 1939). I tillegg ble det på slutten av 1960-tallet funnet en spydspiss av Petersen type B under gravearbeid på en tomt på Kalvskinnnet⁷ (Christophersen 2000:33). Samtlige funn utgjør trolig gravgods fra utpløyde merovingertidsgraver. Eldre kilder sier i tillegg at det skal ha blitt funnet skjeletter og våpen i området på 1700-tallet (Klüwer 1960[1823]:42). Samlet gir disse funnene og opplysningene inntrykk av at det kan ha ligget et gravfelt fra merovingertid eller yngre jernalder på sandslettene vest for leirplataet (Figur 8). Det har blitt hevdet at dette viser at man har med en etablert gårdsbebyggelse med eiendomsrett å gjøre (Christophersen 1994:104). Spesielt graven med scramasaxen har tidligere blitt trukket frem som et indisium på at den forhistoriske gården lå et sted på Kalvskinnnet (Petersen 1925:12).

Som nevnt, er arkeologiske funn datert til vikingtid de mest tallrike blant de forhistoriske funnene på Nidarneset (Figur 9). Strukturer og kulturlag datert til vikingtid er undersøkt over hele halvøya over høydekote 5, med unntak av de vestligste delene av Kalvskinnnet. Mange av vikingtidsdateringene stammer fra dyrkingslag, ardspor, staurhull og grøfter som tyder på at Nidarneset i denne perioden var intensivt oppdyrket. Ardsporene som er registrert i området vest for Folkebiblioteket, tolkes som rester etter en åker fra 900-tallet (Christophersen og Nordeide 1994:60). Dyrkingssporene som er registrert ved flere lokaliteter lengst nord på neset, er hovedsakelig datert fra ca. 780 til ca. 1020; dette passer med at det først ble tørrlagt dyrkbar jord her i vikingtid. Vegetasjonshisto-

⁵ T1230

⁶ T1627

⁷ T22505

Figur 9. Arkeologiske funn med datering til vikingtid på Nidarneset. Flomål 800 e.Kr. 6 moh. Flomål 950 e.Kr. 5,5 moh. Kart: Julian P. Cadamarteri.

riske undersøkelser basert på pollenprøver fra undersøkelsene ved Folkebibliotekstomta, viser at det nylig tørrlagte landskapet i vikingtiden var blitt til gjennom gradvis avbeiting. Det har vekslet fra elvekantvegetasjon og åpen skogseng dominert av løvtre, via en gras-, einer- og krekling-bevokst utmark, til et delvis oppdyrket landskap, karakterisert av kornåkre med ugras, beiteområder og enger (Selvik 1986:18-24, Griffin og Sandvik 1989:18-22).

Utgravingene på Torvet påviste flere strukturer fra vikingtid og overgangen til tidlig middelalder. Stolpehull, kokegrop og et grøftesystem viser til bosetningsaktivitet av foreløpig usikker karakter i området i vikingtid. I tillegg ble det gjort to løsfunn i det tidlig middelalderiske dyrkingslaget; en del av en tungeformet bronsespenne i Borrestil og et fragment av en doppsko i Jellingstil. Begge funnene kan stilistisk og typologisk dateres til 900-tallet (Cadamarteri 2020).

I tillegg til disse, er det tidligere gjort to løsfunn som kan dateres til vikingtid på Nidarnesets midtre parti: et remendebeslag med dekor i Borrestil fra utgravingene i Søndre gate i 1973 (ibid.)⁸, og en større del av en hvalbeinsplate funnet ved en eldre kjellergraving like nord-øst for Nidarosdomen⁹. Hvalbeinsplater dateres vanligvis til overgangen sen merovingertid-vikingtid, dvs. ca. 700-900 e.Kr. (Isaksen 2012:67). Det er ikke mulig å knytte disse funnene til sikre kontekster, men det er bemerkelsesverdig at flere gjenstander fra vikingtid har blitt funnet på et så avgrenset geografisk område på den østlige delen av halvøya. Området har tidligere blitt trukket frem som en mulig plassering for Nidarnes gård (Christophersen og Nordeide 1994:62).

På Kalvskinnet er det, i kontrast til situasjonen ellers på Nidarnes, påvist kun fire kokegrop og et stolpehull med dateringer fra vikingtid (McLees 2007a; Petersén 2009). De få påviste sporene på Kalvskinnet kan være et resultat av at området ligger utenfor kulturminneavgrensingen av middelalderbyen og er omfattet av et annet forvaltningsregime.

Fra leireplataet sør på Nidarneset, og like nord for dette, finnes den største og mest varierte ansamlingen av vikingtidsfunn. I forbindelse med utsjaktning av gulvet i lektoriet i Nidarosdomen, ble det i 1885 funnet flere gjenstander som kan stamme fra graver. Det ble funnet flere pilspisser, kniver, en perle og en saks, samt en skålformet oval spenne i Borrestil som kan ha inngått i en kvinnegrav (Ekroll 1997).

I området like vest og sør for Nidarosdomen er det undersøkt grøfter, stolpehull, pålerekker, brønner og bygningsrester, samt spor etter jordbruk datert til 900-tallet (Reed *et al.* 1998:13-20). Ved utgravingene i Erkebispegården ble det avdekket dyrkingslag, grøfter og rester etter en bygning som tolkes som et fjøs med innhegning (McLees 2000:39, se Figur 10). Denne ansamlingen av bosetningsrelaterte strukturer i nærheten til et mulig gravfelt, tyder på at området ved Nidarosdomen huset en gård i vikingtid. Det er nærliggende å foreslå at dette er selve Nidarneset gård som nevnes i sagaene, sammen med eieren Torgeir Avråds-koll, på slutten av 900-tallet (McLees 2013). Tilnavnet Avråds-koll kan tyde på at gårdsinnehaveren var den lokale makthaverens skatteinnkrever (Hallan 1976:31, Christophersen 2019:216).

Nidarnesets bosetningshistorie i større perspektiv

Det tilgjengelige arkeologiske materialet fra bygrunnen viser at menneskene levde i samspill med de naturtopografiske forandringene som fant sted på Nidarneset gjennom forhistorisk tid.

⁸ N4146

⁹ T5634

I materialgjennomgangen har vi vist hvordan området som var tilgjengelige for bosetning ved elveosen utvider seg nordover og vestover, samtidig som Nidelven graver seg inn i den vestlige delen av dalbunnen. I tillegg endres landskapet vesentlig, ved at det inntreffer ett eller flere leirras i det første århundre etter Kristus. Denne naturkatastrofen begravde den søndre delen av Nidarneset og den eldste bosetningen. På tross av denne drastiske forandringen av landskapet, viser arkeologiske spor at menneskene raskt tok det nye leirplatået i bruk.

Bosetning ved regionens elveoser i jernalderen

Samspillet mellom bosetning og de naturlige prosessene tilknyttet elveoser er noe man også kjenner fra andre steder i Trøndelag (Farbregd 1980; Farbregd 1988). For Namdalens tilfelle, har Oddmunn Farbregd (1980:71), med utgangspunkt i spredningen av rike funn og storhauger, foreslått at senteret for handel og makt bevegde seg gjennom dalen etter hvert som elvemunningen forflyttet seg. For Stjørdalen sitt tilfelle har ikke elvemunningen flyttet seg mye, men også her ligger vikingtidens senter med det store gravfeltet på Værnes ca. 1 km fra havet i dag. Vikingtidens senter ved Steinkjer, nemlig Helge ved Byaelva, ligger omtrent 5 kilometer inn i landet (Farbregd 1986:10-11). Til forskjell fra elveosene ved Steinkjer, Stjørdal og i Namdalen (Figur 1), har de naturtopografiske forutsetningene ved Nidarneset ført til at selve elvemunningen har holdt seg stedlig relativt konstant, og kun beveget seg innenfor et begrenset område. Dette har gjort at bosetningen på halvøya igjennom hele jernalder har hatt god tilgang til elven og havet, samt gode havneforhold langs elvebredden på Nidarnesets østre kant.

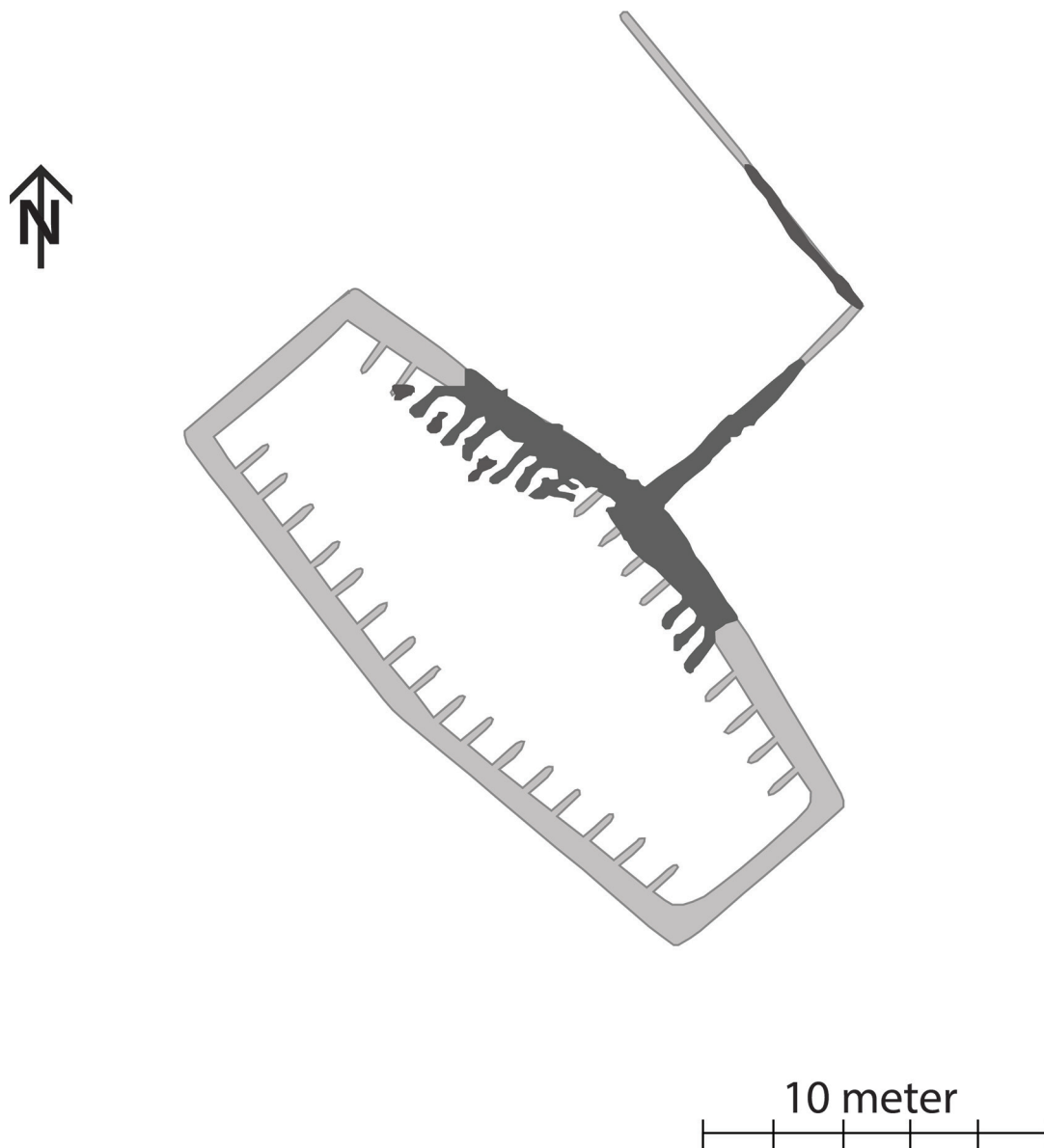
I motsetning til Stjørdal, Steinkjer og Namdalen, som skiller seg ut som svært rike bygder med handelsindikerende funn fra jernalderen (Grønnesby og Ellingsen 2012:42), kjenner vi til få tilsvarende funn fra Nidarnesets omegn. Ser man samlet på de funnene som er gjort på Nidarneset og dets nærområde, fremstår området som ikke nevneverdig rikt i jernalder.

Hvorfor området ikke viser en lignende rikhet i det forhistoriske arkeologiske funnmaterialet som lignende elveoser lenger inne i Trondheimsfjorden, kan man foreløpig bare spekulere i. En mulig forklaring kan være at dette er forbundet med geografisk beliggenhet og forskjeller i muligheten for å utnytte ressursene i innlandet. Mens Stjørdal, Steinkjer, Namdalen og Gauldalen har gode kommunikasjonsmuligheter østover mot høyfjellet og Sverige, mangler Nidarneset det samme. Nidarneset har derimot en svært strategisk posisjon når det gjelder plasseringen midt i Trondheimsfjorden (Christophersen og Nordeide 1994:51). Fra Nidarneset og Lade har man utsikt over hele den midtre delen av Trondheimsfjorden. Dette, kombinert med den gode havnen i elven, kan ha gitt menneskene som bosatte seg på Nidarneset og Lade muligheten til å «kontrollere» skipsleia i fjorden og den maritime kommunikasjonen mellom bygdene lenger inne i fjordbunnen og omverdenen vestover.

Eldre jernalders kokegropfelt på Nidarneset: spor etter folkesamlinger?

Området som strekker seg fra Torvet og vestover peker seg ut med en stor tetthet av romertids kokegroper, som trolig har ligget i datidens strandkant. Høydene på undergrunnen tilsier at området ved Nidarnesets daværende nordre kant utgjorde en lavereliggende sandslette, som lå like ovenfor høyvann i store deler av romertid og folkevandringstid (Figur 5).

Disse gropene viser til periodevise ansamlinger av større grupper mennesker ved elveosen, for eksempel i forbindelse med lokale rådslagningsansamlinger, religiøse sammenkomster, eller andre kollektive aktiviteter. Dette har blitt foreslått for andre kokegropfelt som ligger nært yngre tingsteder (Narmo 1996: 84-85; Ødegaard 2018:103-105; 2019:186). Kokegropfelt er tolket i sammenheng med rituelle måltider, hvor man tilberedte, spiste og ofret mat i felleskap (Narmo 1996:91-92; Riisøy 2013:31; Bukkemoen 2016:128). Kokegropenes beliggenhet på Nidarneset, delvis avgrenset av

Figur 10. Rekonstruksjonstegning av en mulig fjøsbygning med tilhørende innhegning, datert til 900-tallet, funnet ved utgravingene i Erkebispegården. De bevarte utgravde delene av anlegget vises med svart: en del av bygningens krummede vegg-grøft, grunnere spor etterlatt av utstikkende båsvegger og dyreføtter, og en utvendig L-formet grunnmur. Tegning: C. McLees/ J.P. Cadamarteri.

elven og i nær tilknytning til fjorden, er også elementer som kan peke mot at de var tilknyttet et samlingssted forbundet med rituelle praksiser

i romertiden (Riisøy 2013:33). Selv om man ikke kan si med sikkerhet hva som samlet folk i strandsonen på Nidarneset, viser samlingen med

kokegroper i et belte over neset at det er tilberedt betydelige mengder mat her i denne perioden.

At Nidarneset har vært et sted der folk har deltatt i tingsamlinger, nevnes i historiske kilder i forbindelse med rådslagninger og kongehyllinger ved overgangen vikingtid-middelalder (Iversen 2017:81-82). Tingstedets navn, Øretinget, tilsier at det trolig har ligget ved sandørene i strandsonen. Det eldre kokegropfeltet som lå ved romertidens strandkant, settes tentativt i sammenheng med sammenkomster, som senere kan ha utviklet seg til Øretinget i løpet av yngre jernalder.

Gården på Nidarneset

Den eldre forskningen på bosetningen på Nidarneset omhandler for det meste vikingtiden og spekulasjoner om hvor gården som omtales i sagaene kan ha ligget. Allerede på 1920-tallet diskuterte Theodor Petersen (1925) plasseringen opp mot arkeologiske funn. På denne tiden var det få kjente anlegg og løsfunn som med sikkerhet kunne dateres til jernalderen, men med utgangspunkt i funnet av en scramasax fra merovingertid på Kalvskinnet, mente Petersen (1925:12) at gården hadde ligget der i yngre jernalder. Andre historikere og arkeologer sluttet seg til denne hypotesen, og den ble stående fram til historikeren Nils Hallan (1976) fremsatte teorien om at en mer sannsynlig plassering lå ved de høyeste partiene sørøst på plataået, hvor Nidarosdomen står i dag. Axel Christophersen og Sæbjørg Walaker Nordeide (1994; Nordeide 2003) mente imidlertid at dette var usannsynlig, fordi de antok at rasleire ville vært svært tungdrevet med jernalderens jordbruksredskaper, noe som gjorde domkirkeplataået til det minst gunstige stedet på halvøya for åkerbruk. Ifølge dem var området nord for leiren og sør for Torvet å foretrekke som et mer egnet sted for gårdens plassering i yngre jernalder (Christophersen og Nordeide 1994:62-63; Nordeide 2003:79).

I dag ser vi annerledes på domkirkeplataåets egnethet for dyrking og gårdsbosetning. Leiren inneholder viktige næringsstoffer, og er mer produktiv enn sandgrunnen på resten av

Nidarneset, på tross av at den er tyngre å dyrke. Som nevnt tidligere, viser de arkeologiske sporene i form av ardspor og dyrkingslag med stor tydelighet at området med skredmasse raskt ble tatt i bruk til åkerbruk etter at skredmassen stabiliserte seg i eldre romertid.

Ut fra det tilgjengelige materialet, er det vanskelig å fastslå om selve gårdstunet har ligget på samme sted gjennom hele jernalderen, eller om det har flyttet rundt på halvøya gjennom perioden. Som nevnt, er det funnet spor etter et mulig merovingertidsgravfelt på Kalvskinnet. Selv om dette ligger i nær tilknytning til andre samtidige bosetningsspor, som kokegroper og stolpehull, er det foreløpig ikke grunnlag nok til å påstå at det har ligget en gårdsbebyggelse her. Området sørøst for Torvet, hvor Christophersen og Nordeide (1994) argumenterer for at det kan ha ligget en gård i yngre jernalder, utmerker seg med flere løsfunn fra vikingtid, men det er foreløpig ikke påvist konstruksjons- eller bebyggelsesrester fra denne perioden her (Figur 9).

Med utgangspunkt i dateringene og karakteren av de arkeologiske sporene som har kommet frem de siste 30 årene, kan vi i dag, i tråd med Nils Hallans (1976) tidligere fremsatte teori, med en høy grad av sikkerhet anta at tunet til vikingtidsgården har ligget på leirplataået i sør, i området hvor Nidarosdomen og Erkebispegården står i dag. Strukturer i form av bygninger, inkludert et fjøs, gjerder og brønner som kan knyttes til en slik gårdsbosetning er funnet her. I tillegg sannsynliggjør gjenstander funnet under Nidarosdomen at det har vært én eller flere graver lokalisert nær gårdstunet, som er et vanlig trekk i vikingtiden (Figur 9 og 10).

Byens oppkomst og plassering sett i forhold til den eldre bosetningen

Det er vanskelig å si noe sikkert om omfanget og grensene til gårdskomplekset, men hele det området som senere ble nedbygd av middelalderbyen kan ha omfattet en stor del av gårdens innmark. Dyrkingsspor fra vikingtid er påvist i hele dette området øst på Nidarneset. Det kan for

eksempel være slik at gårdens innmark omdisponeres, i hvert fall delvis, til bygrunn og tomter mot slutten av vikingtid. Samtidig ser man at stedet hvor de aller tidligste kulturlag og strukturer som forbindes med kaupangen fra midten av 900-tallet, ligger helt i utkanten av gårdens mark. Sporene etter parseller og bebyggelse ligger like ved strandsonen, som ble tørt land kun kort tid forut for etableringen av kaupangen (Christophersen og Nordeide 1994:59-60).

At kaupangen etableres ved nettopp denne strand- og elvenære lokaliteten, er muligens ikke tilfeldig, tatt i betraktning flere faktorer belyst i vår syntese av jernalderens naturtopografi og bosetningsspor. Nidarneset lå strategisk plassert ved utløpet til Nidelven, en elv med gode og stabile havneforhold, og som var seilbar et stykke oppover (Long 1975:4). Det at elveosen har ligget fast over en svært lang periode, har gjort Nidarneset til et egnet samlingssted gjennom hele jernalder, i motsetning til andre elveoser i Trøndelag, hvor osen har vandret som følge av landhevingen. Halvøya må gjennom hele jernalderen dermed ha vært en ettertraktet lokalitet på en tid der det meste av transport og kommunikasjon trolig gikk sjøveien.

Axel Christophersen (1994; 1997) har argumentert for at byanlegget på Nidarneset må ses som en opposisjon eller et brudd med de eldre maktstrukturene i Trøndelag, nærmere bestemt maktansamlingen i Inn-Trøndelag. Den forhistoriske aktiviteten som er kartlagt på neset taler ikke mot denne tolkningen, men det er enkelte elementer som kan nyansere bildet. Kokegropfeltet fra romertid som nylig er påvist her, viser at det fra tidlig av har vært samlinger av mennesker ved elveosen som sannsynligvis har deltatt i kollektive aktiviteter, som rituelle fester eller etegilder. Det fragmenterte arkeologiske materialet kan foreløpig ikke brukes til å si noe om omfanget av kokegropfeltet, annet enn at det strekker seg over en større del av nesets strandsone. Marie Ødegaard (2018:103-105; 2019:186) har imidlertid vist at det er en viss mulig sammenheng mellom kokegropfelt og yngre tingsteder. Sannsynligvis var kokegropfeltet på Nidarneset tilknyttet samlinger av en

mer lokal karakter, men man kan ikke avskrive muligheten for at disse utgjorde opptakten til det senere Øretinget.

Den tidsmessige dypt rotfestede menneskelige tilværelsen i landskapet må ha påvirket hvordan man kunne benytte Nidarneset når kaupangen ble anlagt. Deler av landskapet var allerede båndlagt av gårdens bebyggelse, åkrer og grenser, tilstedeværelsen av graver fra merovingertid og vikingtid, samt historier, tro og tradisjoner knyttet til tidligere anvendelser av landskapet. Som påpekt over, ble kaupangen anlagt i strandsonen helt i utkanten av Nidarneset gårds innmark. Denne er den samme sonen, tilknyttet stranden og elveosen, som i romertid ble til benyttet til aktiviteter tilknyttet kokegropfeltet. Man kan tenke seg at strandsonen fungerte som et slags nøytralt område som, selv om det var underlagt en gårds eiendom, ved spesielle anledninger eller i perioder var tilgjengelig for kollektivt bruk. Sammen med Nidarneset og omegnens tilsynelatende begrensede rikdom, sett i forhold til regionens øvrige maktsentra, er dette kanskje å betrakte som en mulig forutsetning for etableringen av kaupangen på 900-tallet.

Nidarneset, eller en del av det, kan tentativt anses som en form for liminal sone som lå strategisk til mellom de rikere maktsentre inne i Trondheimsfjorden og ved kysten, og som kunne dra fordel av gunstige forhold for sjøveis kommunikasjon på fjorden og havnen i elven. Nidarneset kunne på denne måten ha fungert som et sted der visse aktører, i all sannsynlighet de nylig innflyttede Ladejarlene, kunne etablere en for regionen ny form for handelsrelatert bosetning uten å være for nært knyttet opp til de eldre maktsentrene i Inn-Trøndelag.

Forholdene mellom tidlig urbanisering og forhistorisk bosetning i Norge

Til forskjell fra flere av de andre norske middelalderbyene, er det i Trondheim funnet omfattende spor etter bosetning og aktivitet i forhistorisk tid. Det arkeologiske materialet fra Nidarneset har en større tidsdybde, og er mer omfattende enn materialet fra andre norske middelalderbyer. Til

forskjell fra bygrunnen i Trondheim, mangler vi sikre funn av strukturer fra forhistorisk tid under de andre norske middelalderbyene, med unntak av Tønsberg. I Tønsberg er det påvist et materiale som går tilbake til 200-tallet, samt flere bygninger og gravfelt tilknyttet én eller flere vikingtidsgårder (Brendalsmo og Molaug 2014:149-152). Men enn så lenge tilsier ikke materialet fra Tønsberg at aktiviteten i området forut for byen har en annen karakter enn en agrar gårdsvirksomhet (Ulriksen 2008:102). I Bergen har man indirekte spor etter gårdsaktivitet gjennom analyser av makrofossiler og pollena-analyser fra marine avsetninger, samt en brygge foreslått å tilhøre kongsgården Alreksted (Hansen 2008:22-23). I Oslo sitt tilfelle begrenses påviste forhistorisk spor til dyrkningsaktivitet i form av ardspor (Molaug 2008:85).

Ingen av de tidlige norske byene anlegges i et tomt landskap, og byene må ha forholdt seg til den eldre bruken. Funn fra områdene som utviklet seg til urbane sentra, viser at det i periodene fram til byenes etablering var drevet gårdsaktivitet der. Dette tilsier at den urbane bebyggelsen representerer en omdisponering av gårdenes innmark fra åkre til bygrunn. Hvordan denne omdisponeringen finner sted, ligger imidlertid utenfor artikkelens omfang å belyse, men man må tro at samspillet mellom den tidligere gårdsbosetningen og urbaniseringsprosessene har vært viktigere enn tidligere fremhevet. Hvem kontrollerer gårdene hvor byene etableres? Hvordan kompenseres gårdene for den marken som forsvinner til byens grunn? Leverer gården fødevarer til de nye byenes befolkning i de tidligste fasene, eller opphører driften med oppkomsten av byene? Disse, og andre problemstillinger tilknyttet forholdene mellom den eldre bosetningen og tidlig urbanisering, må avvente fremtidig forskning.

Konklusjoner: bosetningshistoriens lange linjer

De naturgitte forholdene har gjort at bosetningen på Nidarneset gjennom hele jernalderen har hatt god tilgang til fjorden og gode havneforhold.

Dette, kombinert med en strategisk plassering i Trondheimsfjorden mellom de rikere sentrene i øst og vest, kan ha gjort at Nidarneset lå på et sted hvor man lett kunne samle folk fra de omkringliggende bygdene til felles formål, som for eksempel sosiale eller politiske sammenkomster. Frode Iversen (2017: 81) har foreslått at Øretinget er en ny etablering fra tidlig middelalder. Dette kan godt være tilfellet, men samlinger og gårdsaktiviteter på Nidarneset går påviselig mye lengre tilbake i tid. Om tinget som institusjon egentlig går lengre tilbake enn middelalder, og hva som kom først av tingfunksjonen eller handelsstedet, er ikke noe vi har mulighet til å gå inn i her. Men tilstedeværelsen av et kokegropfelt som viser til ansamlinger av større menneskemengder på Nidarneset allerede i eldre jernalder, gir spennende nye perspektiver til spekulasjoner rundt oppkomsten av byen 400 år etter at aktiviteten knyttet til kokegropfeltet tilsynelatende opphører.

Målsetningen med denne gjennomgangen av det tilgjengelige arkeologiske materialet, har vært å løfte frem et nytt og variert kildemateriale fra jernalderen som tidligere, stort sett, kun har vært tilgjengelig som arkivrapporter. Artikkelen vil forhåpentligvis bidra til en bedre forståelse av sammenhengene mellom de naturlige forholdene, aktørene og de kulturelle og sosiale praksisene som har dannet grunnlaget for utviklingen som fant sted på Nidarneset ved overgangen vikingtid/middelalder.

I tillegg håper vi at artikkelen kan bidra til å stimulere til nye perspektiver, og underbygge fremtidig forskning om tidlige urbaniseringsprosesser i Norge. Byene vokser fram som nye elementer i områder med en lang bosetningshistorie. Det forhistoriske materialet fra grunnen under middelalderbyene er fragmentarisk og spredt, men for de fleste av middelalderbyene våre kan man se at det er bosetningsaktivitet på stedet før den urbane bebyggelsen anlegges. For Trondheims del foreligger det et forholdsvis stort materiale som viser en tidsdybde som strekker seg tilbake til rundt 1500 år før kaupangen Nidaros anlegges. Det er mye som tyder på at man må trekke arkeologisk materiale fra jernal-

deren tettere inn i diskusjonen knyttet til de tidlig middelalderse sentrene i Norge. Siden de store samleverkene om middelalderbyene kom på 1990-tallet, har forskningsfokuset gått fra når og hvordan byene oppstod, til et mer helhetlig landskaps- og aktørperspektiv, hvor det er naturlig å legge mer vekt på den lokale bosetningens karakter og tidsdybde, og det større landskapet byene anlegges i.

Takk

Takk til Silje S. Rullestad, NIKU, for språkvask og kommentarer til teksten. En stor takk til de to anonyme fagfellene for gode og konstruktive kommentarer til teksten, og til redaksjonen for innspill og dialog om tidligere versjoner av teksten.

Summary

This article presents and discusses the range of prehistoric archaeological material derived from excavations in the medieval town of Trondheim. The town grew up on Nidarneset, a low-lying peninsula located at the point where the River Nid enters Trondheim Fjord. It became the site of Nidaros kaupang during the 10th century, but recent archaeological finds document the presence of an agrarian settlement since the early Pre-Roman Iron Age at c. 1500 BC. The Iron Age population lived in a natural environment created by combined formation processes throughout the period, including isostatic recovery, alluvial deposition and a landslide which covered part of the peninsula with a thick body of clay. The archaeological material is presented in the context of this dynamic process, demonstrating the close interaction of natural processes and human actors in the formation and use of the landscape. The settlement history is discussed in the wider context of local and regional developments during the Iron Age. The article's chief aim is to provide for the first time a comprehensive overview of the settlement history of Nidarneset throughout the Iron Age, and to offer some tentative suggestions regarding how this may have contributed to the context in which the urban centre emerged.

Referanser

- Blom, G.A. 1956 *Trondheim bys historie I. Olavs by ca. 1000-1537*. F. Bruns bokhandels Forlag, Trondheim.
Blom, G. A. 1976 Grunnrettigheter og arealdisponering i Trondheim by i middelalderen. *Trondhjemske samlinger* 10(1): 7-23.

- Blom, G. A. 1997 *Trondheims historie 997-1997 I. Hellig Olavs By, Middelalder til 1537*. Universitetsforlaget, Oslo.
Brendalsmo, J. og P. B. Molaug 2014 To norske byer i middelalderen. – Oslo og Tønsberg for ca. 1300. *Collegium medievale* (27):136-202
Bukkemoen, G.B. 2016 Cooking and feasting: Changes in food practice in the Iron Age. I *The Agrarian Life of the North 2000 BC - AD 1000. Studies in Rural Settlement and Farming in Norway*, F. Iversen og H. Petersson (red.), s.117-131. Portal forlag, Kristiansand.
Cadamarteri, J. 2020 Vikingtidsfunn på Torvet i Trondheim. *SPOR* nr. 1 2020:10-13.
Cadamarteri, J.P. og Reed, I. in prep. TA 2017/18 – Arkeologisk overvåking i forbindelse med gravearbeid i Kongens gate vest for Torvet. Rapport Arkeologiske utgravinger Trondheim, NIKU, Trondheim.
Cadamarteri, J.P. og Rullestad, S.S. in prep. TA 2018/6 - Arkeologisk overvåking av gravearbeid for byggetrinn II i forbindelse med rehabilitering av Torvet, Trondheim. Rapport Arkeologiske utgravinger Trondheim, NIKU, Trondheim.
Christoffersen, A. og S.W. Nordeide 1994 *Kaupangen ved Nidelva*. Riksantikvarens skrifter nr. 7. Riksantikvaren, Trondheim.
Christoffersen, A. 1994 Power and impotence: political background of urbanisation in Trøndelag 900-1100 AD. *Archaeologia Polona* 33:95-108
Christoffersen, A. 1997 Fra Nidaros til Nidaros. En historie i fire akter og to versjoner. *SPOR* nr 1 1997:8-12
Christoffersen, A. 2000 Nye funn, «Funnet på Kalvskinnets». *SPOR* nr. 1 2000:33
Christoffersen, A. 2019 Entering the urban scene. I *Tidens landskap. En vänbok till Anders Andrén*, C. Ljung, A. Andreasson Sjögren, I. Berg, E. Engström, A. Hällans Stenholm, K. Jonsson, A. Klevnäs, L. Qvistrom og T. Zachrisson (red.), s. 215-217. Nordic Academic Press.
Christoffersen, A., W. Cramer, og M. Jones 1989 *Naturlandskapet på Nidarneset i yngre jernalder. En terrengmodell*. Meddelelser nr. 21. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Riksantikvaren, Trondheim.
Ekroll, Ø. 1997 Vikingtidsgrav under Nidarosdomen? *SPOR* nr. 1 1997:27-29.
Engtrø, D-Ø. og R. Sauvage 2014 Arkeologisk utgraving av aktivitetsspor, Thora Storm videregående skole, Trondheim. NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 20/2014.
Engtrø, D-Ø. og R. Sauvage 2015 Arkeologisk undersøkelse, Schirmers gate 1, Trondheim NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 13/2015.
Eriksen, H.T. 2005 TA 2005/1 – Vestfloy Erkebispegården i Trondheim. Graving i forbindelse med fuksikring. NIKU-Arkivrapport
Farebregd, O. 1980 Perspektiv på Namdalens jernalder. Undersøkingar på Veiem, Sem, Værem og Bertnem. *Viking* 42:20-80

- Farbregd, O. 1986 Elveosar – gamle sentra på vandring. *SPOR* nr. 2 1986:6-12.
- Griffin, K. og P. Sandvik 1989 *Fruktar, frø og makrofossiler. Funksjoner og aktiviteter belyst gjennom analyser av jordprøver*. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser nr. 19. Riksantikvaren, Utgravingskontoret for Trondheim, Trondheim.
- Grønnesby, G. og E.J.G. Ellingsen 2012 Kaupangen på Steinkjer. I *Graver i veien. Arkeologiske undersøkelser E6 Steinkjer. Vitark: Acta archaeologica Nidrosiensia Vol. 8*, G. Grønnesby (red), s. 31-46. Museumsforlaget, NTNU Vitenskapsmuseet, Seksjon for arkeologi og kulturhistorie. Norges Tekniske Naturvitenskaplige Universitet, Trondheim
- Grønnesby, G. og A. M. Heen-Petersen 2015 Gården i yngre jernalder - et spørsmål om erkjennelse? Belyst ved utgravningen av et yngre jernalders gårdstun på Ranheim. *Viking* 78: 169-188.
- Hallan, N. 1976 Nidarnes og Nidaros. Sagakritiske og toponymiske bemerkninger til Trondheims eldste historie. *Trondhjemske samlinger* 10(1): 24-51.
- Hansen, G. 2008 Konger og byfolk i det eldste Bergen, -byoppkomst i et aktorperspektiv. I *De første 200 årene – nytt blick på 27 skandinaviske middelalderbyer*, H. Andersson, G. Hansen og I. Øye (red.), s.15-39. UBAS Nordisk. Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter 5. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Isaksen, E. 2012 *Hvalbeinsplater fra yngre jernalder: en analyse av hvalbeinsplatenes kontekst og funksjon*. Upublisert masteroppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Iversen, Frode 2017 Tinget i Trøndelag i yngre jernalder og middelalder. I *Frostatinget i et historisk lys*. O. Risbøl (red) s. 71-108. NTNU Vitenskapsmuseet.
- Johansen, H. M. 2003 Arkeologisk påvisningsundersøkelse i forbindelse med søknad om rammetillatelse for nybygg bygård, samt riving av basseng i bakgården, Arkitekt Christies gate 9, Trondheim. Arkeologisk rapport. Sør-Trøndelag fylkeskommune.
- Klüwer, L. D. 1960 [1823] *Norske Mindesmærker – aftegnede paa en reise igjennem en del af det Nordenfjeldske*. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskap, Trondheim.
- Long, C. D. 1975 Excavations in the medieval city of Trondheim. *Medieval Archaeology* 14:1-32
- Lunde, Øivind 1973 *Trondheims fortid i bygrunnen. Middelalderbyens topografi på grunnlag av det arkeologiske materialet inntil 1970*. Riksantikvarens skrifter nr. 2, Trondheim.
- Martin G. 1997 TA 1993/2 – Kjøpmannsgata waterfront project. Medieval property 3. Arkeologisk Rapport NIKU, Trondheim.
- Martinussen, R. 2010 *Knutepunkt mellom fjord og fjell. En analyse av grayfunn fra Egge i Steinkjer, Nord-Trøndelag fra år 0-1000 e.Kr.* Upublisert masteroppgave i arkeologi. NTNU, Trondheim.
- McLees, C. 2000 Period 1: Viking age occupation - possible farmstead. I *Excavations in the Archbishop's Palace. Utgravningene i Erkebisppegården i Trondheim. Part 1: Methods, chronology and site development*, S.W. Nordeide (red.) s. 39-45. NIKU Temahefte nr. 12. Trondheim.
- McLees, C. 2003 Nidarnes før Nidaros. Bosetning på Nidarnes-halvøya i jernalderen. *SPOR* nr. 2 2003:14-17.
- McLees C. 2007a TA 2007/12 – Arkeologisk overvåking av graving Prinsens gate 4/Bispegata 9. Rapport Arkeologiske utgravninger nr. 03/2007, NIKU, Trondheim.
- McLees C. 2013 TA 2013/2 – Prinsenkrysset, Trondheim. Arkeologiske undersøkelser i forbindelse med etablering av kollektivknutepunkt. NIKU Oppdragsrapport 190/2013, Trondheim.
- McLees C. 2007b TA 2004/21 - Arkeologiske utgravninger på tomta til det nye servicebygget ved Nidarosdomen, Trondheim. Rapport Arkeologiske utgravninger Trondheim nr. 07/2007, NIKU, Trondheim.
- McLees, C. 2014 Gravrøys og grop: nye funn på Nidarneset. *SPOR* nr. 2 2014:8-11.
- McLees, C. in prep. TA 2019/5 – Kongens gate 43/ Smedbakken 5 – arkeologisk overvåking av gravearbeid i forbindelse med rehabilitering av eiendom. NIKU Oppdragsrapport.
- Molaug, P. M. 2008 Oslo blir by, - fra 1000 til 1200. I *De første 200 årene – nytt blick på 27 skandinaviske middelalderbyer*, H. Andersson, G. Hansen og I. Øye (red.) s. 73-92. UBAS Nordisk. Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter 5. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Narmo, L. E. 1996 Kokekameratene på Leikvin. *Viking* 59:79-100.
- Nordeide, S.W. 2003 *Erkebisppegården i Trondheim, Beste tomte i by'n*. NIKU, Trondheim.
- Olsson A., H. T. Eriksen, Reed I. og P.U. Sandvik 1999 Nye Statens hus, Trondheim. TA 1998/16a– Fase 1 TA 199/16b -Fase 2. Arkeologisk rapport NIKU Distriktskontor Trondheim.
- Petersén, A. 1988 Ytre Kongsgård TA 1988/10. Innberetning. Riksantikvarens utgravingskontor i Trondheim, Trondheim.
- Petersén A.H. 2009. TA 2009/32 – Arkeologisk overvåking i forbindelse med graving for ny vannledning i Museumsplassen på Kalvskinnet, Trondheim, Trondheim kommune. NIKU Oppdragsrapport 221/2009.
- Petersén, A. H., P. U. Sandvik og T. E. Sveistrup 2015 The rural – urban connection as revealed in the terrestrial sediments at Nidarneset, Trondheim, Norway. *Journal of Archaeological Science: Reports* 2:389-404. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2015.03.008>
- Petersén A.H. 2009 in prep. TA 2009/6 – Residencekvartalet, Munkegata 26, Trondheim – arkeologisk utgravning. NIKU Oppdragsrapport 119/2009.
- Petersen, J. 1919 *De norske vikingesverd. En typologisk studie over vikingtidens vaaben*. Skrifter utgitt av Det

- Norske Vitenskapers Akademie i Oslo II (1), Hist. Filos. Klasse, Kristiania.
- Petersen, J. 1951 *Vikingetidens redskaper*. Skrifter utgitt av Det Norske Vitenskaps Akademi i Oslo II (4), Hist. Filos. Klasse, Oslo.
- Petersen, T. 1923 Kulturminner fra Nidarneset før byanlegget. *Trondhjemske samlinger*, ny række 1 (1):3-5.
- Petersen, T. 1934-37 Lade i Trøndelag. *Heimen* (bind 4):54-66. Trondheim
- Petersen, T. 1939 Oldtidsminner i Strinda. *Strinda bygdebok* (1):33-58. Trondheim
- Ramstad, Sissel 2003 Arkeologiske undersøkelser i Arkitekt Christies gate 9, Trondheim, Sør-Trøndelag. Vitenskapsmuseet. Arkeologisk Rapport, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet,
- Reed, I., J. Kockum, K. Hughes og P.U Sandvik 1998 Excavations outside the west front of Nidaros Cathedral in Trondheim. NIKU Oppdragsmelding 055. NIKU, Trondheim.
- Reite, A. J., H. Sveian og E. Erichsen 1999 Trondheim fra istid til nåtid – Landskapshistorie og løsmasser. Gråsteinen 5. NGU. Trondheim.
- Riisøy, A. I. 2013 Sacred legal places in Eddic poetry – Reflected in real life? *Journal of the North Atlantic* (sp5):28-41.
- Sand, K 1991 R.832 Erkebispegården. Grunnundersøkelser. Geoteknisk vurdering. Trondheim Kommune, Trondheim
- Sandvik, P. U. 2000 Natural ground. I *Excavations in the Archbishop's Palace. Utgravningene i Erkebispegården i Trondheim. Part 1: Methods, chronology and site development*, S.W. Nordeide (red.) s. 39-45. NIKU Temahefte nr. 12., Trondheim.
- Sandvik, P.U. 2006 *Frå Nidarosen til Nidarneset: En integrert naturvitenskapleg – arkeologisk – historisk rekonstruksjon av framveksten av Trondheim*. Doktoravhandling ved NTNU. NTNU, Trondheim.
- Selvik, S.F. 1986 *Naturforhold på Nidarneset: En vegetasjonshistorisk rekonstruksjon*. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser nr.6. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim, Trondheim.
- Skillingasaas Nygård, T. 2009 TA 2009/24 – Katedralskolen, Munkegata 8, Trondheim. Arkeologisk forundersøkelse i forbindelse med planlagt utbygging av søndre halvdel av skolegården. NIKU Oppdragsrapport 277/2009.
- Sognnes, K. 1988 *Sentrumsdannelser i Trøndelag. En kvantitativ analyse av gravmaterialet fra yngre jernalder*. Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser nr. 12.
- Sognnes, K. 1997 Før Trondheim ble til – Trøndelags vikingtid fra en arkeologisk synsvinkel. *SPOR* nr. 1 1997:4-7.
- Solem, E. D-Ø. og R. Sauvage 2015 En gravrøys i sentrum. *Trondhjemske samlinger* 2015:107-110.
- Solheim, E. 1998 «For der lå landets makt og styrke...» *Metoder til å belyse yngre jernalderbosetning i Nidarosens nærområder*. Upublisert hovedfagsavhandling i arkeologi. NTNU, Trondheim.
- Ulriksen, E. 2008 Tønsberg, -bebyggelse og beboere fra 1000-tall til 1200-tall. I *De første 200 årene – nytt blikk på 27 skandinaviske middelalderbyer*; H. Andersson, G. Hansen og I. Øye (red.) s. 93-108. UBAS Nordisk Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter 5. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Ødegaard, M 2018 Tinginstitusjonens alder i Skandinavia belyst ved arkeologi og stedsnavngransking – samsvar eller ikke? *Viking* 81:89-116.
- Ødegaard, M. 2019 Assembling in times of transition – the case of cooking pit sites. I *Settlement change across medieval Europe old paradigms and new vistas*, N. Brandy og C. Theune (red.) s. 185-194. Ruralia XII, Sidestone Press.